

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՐՅԵՐ

Ժխախոտի արդիւնաբերութիւնը Անդրկովկասում

Ծխախոտը վաղուց արդէն մուտք գործելով Անդրկովկասում և հետզհետէ տարածուելով, մի քանի տեղերում ազգաբնակութեան գլխաւոր պարապմունքն է դարձել:

Անդրկովկասի մի քանի մասերը շնորհիւ իրանց կլիմայական և հողային առանձնայատկութիւնների մեծ յարմարութիւնների և բաւականին նպաստող պայմաններ ունին ծխախոտի արդիւնաբերութեան արագ զարգացման համար. այդպէս են առաւելապէս Քութայիսի նահանգը՝ Սև ծովի ափերի արգաւանդ հողերով և Ալազանի հովիտը՝ Թիֆլիզի նահանգում: Շնորհիւ այդ նպաստող հանգամանքներին այս տեղերում աւելի մեծ է ծխախոտի արդիւնաբերութիւնը և աւելի արագ է առաջ գնում ու ծաւալւում նա, քան Անդրկովկասի միւս մասերում:

Բացի բարեյաջող հանգամանքներից Քութայիսի նահանգի ծխախոտի արդիւնաբերութեան մեծ զարկ տուին 1878 թ. յետոյ Տրապիզոնից, Սամսոնից և Համշէնից եկած հայերը, որոնք հմուտ լինելով Թիւրքիայում մշակուող ծխախոտի արդիւնաբերութեան ձևին, կարճ ժամանակամիջոցում Սև ծովի ափերի բերրի հողերի վրայ մեծացրին ծխախոտի արդիւնաբերութեան ծաւալը և լաւացրին նրա որակութիւնը: 1895 թ. յետոյ Թիւրքիայից փախած նոր հայ գաղթականները միանալով իրանց հայրենակիցների հետ բնակութիւն հաստատեցին գլխաւորապէս Սուխումի շրջանում և բացառապէս սկսեցին պարապել ծխախոտի արդիւնաբերութիւնով: Այժմ Սև ծովի ափերի ամենալաւ ծխախոտի պլանտացիաները մշակւում են հայերի ձեռ-

բով: Բացի հայերից Քութայիսի նահանգում ծխախոտով զբաղ-
ւում են թուրքերը, վրացիները և մասամբ արեւադներն ու Տրա-
պիզոնից գաղթած յոյները:

Անդրկովկասի մնացած մասերի ծխախոտի արդիւնաբե-
րութիւնը, բացի Ալազանի հովտից, աւելի աննշան է և ծխա-
խոտը ցածր տեսակից:

Ծխախոտը, չը նայելով գիւղատնտեսական միւս բոյսերից
աւելի հողը յագեցնող և ուժասպառող իր յատկութեան, շնոր-
հիւ շահաւէտութեան սկսում է միւս բոյսերի հետ մրցել, բըռ-
նելով նոցա տեղը. նրա արդիւնաբերութիւնը արագ տարած-
ւում է մինչև իսկ աֆղանի տեղեր, որտեղ բոլորովին ծանօթ
չեն այդ բոյսի մշակման ձևի հետ:

Անդրկովկասի 8860 գիւղերից 1901 թւին ծխախոտ են
ցանել 1560 գիւղ, իսկ մի տարուց յետոյ այն է՝ 1902 թ. այդ
գիւղերի թիւը հասել է 1646-ի:

Աւելանալով արդիւնաբերողների թիւը, բնական է, որ
աւելացել է արդիւնաբերութեան քանակութիւնը, պլանտացիա-
ների թիւը և նոցա բոնած տարածութիւնը. այսպէս 1897
թւին ծխախոտ ցանուած է եղել 3684⁸, դեսեատինի վրայ, և
ստացուած է 205,222 պուդ գանազան տեսակի ծխախոտ, և
այդ տարուայ բերքը եղել է միջին թուով դեսեատինից 55¹,
պուդ: Իսկ 1902 թ. ստացուած է 321,028 պուդ ծխախոտ 5372²,
դեսեատինից, միջին բերքը եղել է մի դեսեատինից 59^{1,5} պուդ.
այսինքն 6 տարուայ ընթացքում արդիւնաբերութիւնը համա-
րեա կրկնապատկուել է: Ծխախոտի պլանտացիաների թիւը
թէև շատ է, բայց պէտք է ասել, որ առհասարակ իւրաքանչիւրը
նոցանից այնքան էլ մեծ տեղ չէ բռնում. միայն Սուխումի շր-
ջանում մի քանի պլանտացիաների մեծութիւնը հասնում է 5—11
դեսեատինի, իսկ Անդրկովկասի միւս կողմերի պլանտացիաների
մեծութիւնը քիչ բացառութեամբ հաւասար է 1 դեսեատինի, յա-
ճախ դեսեատինից շատ պակաս: Քութայիսի նահանգում ծխա-
խոտի արդիւնաբերութիւնը զարգացած է գլխաւորապէս ծո-
վափնեայ շերտում—Սուխումի, Արդուինի, Բաթումի, Օզուրդե-
տի շրջաններում. բայց ամենաաջող պայմանները ունին առաջի
երկուսը, իսկ վերջին տեղը բռնում է Օզուրդետի շրջանը, որ-
տեղ օդի խիստ փոփոխութիւնները և չափազանց խոնաւութիւ-
նը տալիս են վատ տեսակի ծխախոտ, որը գնահատուած է ա-
ւելի էժան:

Քութայիսի նահանգի 1603 գիւղերից ծխախոտի արդիւ-
նաբերութիւնով 1902 թւին զբաղուել են 917 գիւղ. ծխախոտ
ցանուած է եղել 4147 դեսեատին հողի վրայ, և ստացուած է

220,236 պուղ ծխախոտ: Այս քանակութիւնից, $82\frac{2}{3}\%$ ստացուած է Սուխումի շրջանից, $11,5\%$ Արդուլինի, $3,5\%$ Օզուրգետի, $2,75\%$ Բաթումի, իսկ նահանգի մնացած տեղերից $0,15\%$: Այդ տարուայ բերքից տեղական ժողովուրդը իր համար ցանած է եղել 2256 պուղ, իսկ մնացած 217,980 պուղը վաճառելու նպատակով: Ուղարկուած է գլխաւորապէս Սուխում քաղաքը, որը այս նահանգի ծխախոտի շտեմարանն է համարում, և ծախուած է պուղը 5—20 ռուբլու: Այս նահանգի արդիւնաբերութիւնից 163,238 պուղ արտահանուած է գլխաւորապէս Ռուսաստան, իսկ 16378, Անդրկովկասի միւս մասերը, այսինքն 12 անգամ քիչ, քան արտահանուել է Կովկասից դուրս:

Թիֆլիզի նահանգի արդիւնաբերութիւնը ընդհակառակը գործադրում է բացառապէս տեղական գործարաններում: Թիֆլիզի նահանգի ծխախոտի արդիւնաբերութիւնը կենտրոնացած է գլխաւորապէս Ալազանի հովտում, իսկ մնացած գաւառամասերում նա շատ քիչ է զարգացած: Այս նահանգի 2193 գիւղերից ծխախոտի արդիւնաբերութեամբ զբաղուել են 1902 թին 237 գիւղ. ցանուած է $735,5$ դեսետինի վրայ և ստացուած է 58539 պուղ: Արտահանութեան համար ծխախոտ մատակարարել են գլխաւորապէս Ալազանի հովիտը, Բորչալուի և Հնչին քանակութեամբ Ախալցխայի, Ախալքալաքի և Գորիի գաւառամասերը, իսկ մնացած տեղերում համարեա ցանքս էլ չի եղել: Վերջիններում, նամանաւանդ, Ախալքալաքի, Ախալցխայի և Գորիի շրջաններում մեծ մասամբ տեղական ժողովուրդը գործ է ածել իր կարիքների համար և եղած ծխախոտն էլ վատ տեսակիցն է եղել: Իսկ Ալազանի հովիտը արտահանել է գլխաւորապէս Թիֆլիզ, որտեղ ծախուել է 5 ռ. 70 կ. մինչև 9 ռ. 50 կոպէկով պուղը:

Այս երկու նահանգներից յետոյ երրորդ տեղն է բռնում Գանձակի նահանգը, որ 1617 գիւղերից 1902 թ. այդ արդիւնաբերութիւնով զբաղուել են 124 գիւղ և 181,88 դեսետինից ստացուած է 22467 պուղ ծխախոտ, գլխաւորապէս Նուխու գաւառից, իսկ Հնչին քանակութեամբ Գանձակի, Զանգեզուրի, Արէշի և Զիւանշիրի գաւառներից: Այս նահանգի ծխախոտը չի կարող մրցել առաջինների հետ իր վատ յատկութեան պատճառով և գործադրում է մեծ մասամբ իր տեղում, միայն մի մասը արտահանում է Թիֆլիզ. պուղը ծախուել է 4 ռ. 50 կ.-ից մինչև 7 ռ. 20 կ.:

Անդրկովկասի միւս մասերի՝ Երևանի, Բազուի նահանգների, Կարսի և Զաքաթալայի շրջանների ծխախոտի արդիւնաբերութիւնները Հնչին են և ծխախոտի տեսակը վատ. այս տե-

դերի 3447 գիւղերից 1902 թ. ձխախոտ ցանել են 338 գիւղեր և 307 դեսեստինից ստացուած է ընդամենը 15646 պուգ, որը և գործադրուել է իրանց տեղերում, բացի Բագուայ նահանգը, որ մասամբ արտահանել է Բագուայ գործարանները:

Անդրկովկասում 1902 թ. ձխախոտի արդիւնաբերութիւնով զբաղուող բոլոր 1646 գիւղերից 966 գիւղ ցանել է ձխախոտ իրանց կարիքների համար քիչ քանակութեամբ, մօտաւորապէս 3505 պուգ, իսկ մնացած 650 գիւղեր ցանել են յատկապէս արտահանութեան համար, և ստացուած է 317, 523 պուգ. այս բոլորից 280,866 պուգը եղել է բարձր տեսակից: Բարձր տեսակից ստացուած է գլխաւորապէս Սամսոն, Տրապիզոն, ամերիկական տեսակներ և դիւպակ:

1902թ. ամբողջ արդիւնաբերութիւնից արտահանուած է 400կասից դուրս 666,360 պուգ, գլխաւորապէս Պետերբուրգի, Միջին և Հարաւային Ռուսաստանի նահանգները, քիչ քանակութեամբ Ֆինլանդիա, Անդրկասպեան երկիր և Պարսկաստան, իսկ մնացած մասը արտահանուել է Անդրկովկասի գլխաւոր քաղաքները և գործադրուել է գոյութիւն ունեցող 15 գործարաններում, որոնցից 5 Թիֆլիզում, 2 Բագուում, 1 Քութայիսում, 2 Բաթումում, 1 Ախալցխայում, 3 Նուխում և 1 Շամախում են գտնուում:

Այս գործարաններում պատրաստուած է 1902 թ. 80,490 պուգ զանազան ձևերի և տեսակի ձխախոտ, որից 21,616 պուգը գործադրուել է 609 միլիոն գլանակների վրայ, իսկ 58874 պուգը փաթեթներով ծախելու համար:

Ամենամեծ քանակութիւնը պատրաստուած է Թիֆլիզի «Миръ», Էնֆիաշեանցի, Բոգարշեանցի և Բագուի Միրզաբէգեանցի ձխախոտի գործարաններում, իսկ փոքր մասը մնացած գործարաններում:

Այս բոլորի համար պետական ակցիզ և պատենտի փող վճարուած է 2,360,053 ռուբլի *), որից՝

Թիֆլիսի մասն է	53, $\frac{5}{100}$ / ₀	կամ	1,256,464	ռուբլի,
Քութայիսի	» 31, $\frac{8}{100}$ / ₀	»	750,261	. . . »
Գանձակի . . .	» 11, $\frac{11}{100}$ / ₀	»	269,877	. . . »
Երևանի . . .	» 0, $\frac{9}{100}$ / ₀	»	21,317	. . . »
Ղարսի . . .	» 0, $\frac{4}{100}$ / ₀	»	9,062	. . . »
Զաքաթալայի	» 0, $\frac{13}{100}$ / ₀	»	3168	. . . »

ՅՈՎ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Այս թւերը վերցրել ենք «Акцизное управление»-ի հրատարակած վերջին պաշտօնական հաշիւներից, հրատարակած պ. Першке-էի խմբագրութեամբ: